

Kiaulininkystės efektyvumo veiksniai ir jų įtaka konkurencingumui

Albertas Gapšys,

Vida Mieliauskaitė

*Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas,
V. Kudirkos g. 18, LT-03105 Vilnius,
el. paštas albertas@laei.lt, vida@laei.lt*

Straipsnyje nagrinėjamos Lietuvos kiaulininkystės problemos. Nors užsienio prekybos balansas neigiamas, ūkių plėtros tempai nedideli, kiti konkurencingumo veiksniai rodo, kad šis sektorius perspektyvus.

Pereinamuoju laikotarpiu kiaulininkystės ūkių privatizavimas bei struktūriniai jų pokyčiai suformavo šalia stambių sovietiniais laikais statytų specializuotų kompleksų daug smulkių pusiau natūrinio ir natūrinio tipo ūkių. Šiuose ūkiuose pats mažiausias gamybos produktyvumas, kuris nulemia visos šalies kiaulių auginimo sektoriaus atsilikimą, palyginti su kitomis ES šalimis.

Rinkos ekonomikos sąlygomis konkurencija skatina veiklos efektyvumą. Užsienio prekybos rodikliai rodo, jog kiaulininkystės sektorius nėra konkurencingas. Todėl, norint įrodyti, kad ši situacija yra laikina, straipsnyje nagrinėjami pagrindiniai efektyvumo veiksniai kiaulininkystės sektoriuje: kokybė, produktyvumas, gamybos mastas ir pelningumas. Kiaulienos skerdienuose kokybė atitinka ES reikalavimus. Išaugintų kiaulių skaičius ir esamos kiaulių bandos santykis apibūdina: bandos reprodukcijos efektyvumą, šerimo priesvorius bei auginimo nuostolius. Kiaules auginančios bendrovės dirbo pelningai 3 iš 4 pastarųjų metų. Nemažėjantis auginamų kiaulių skaičius, supirkimo kainų stabilumas bei gamybos pelningumas – tyrimo rezultatai, rodantys, kad kiaulių auginimo verslas yra konkurencingas.

Raktažodžiai: kiaulininkystė, konkurencingumas, statinis, dinaminis, subalansuotas konkurencingumas

IVADAS

Lietuvoje kiaulės buvo auginamos nuo seno. Tačiau kol jos buvo auginamos labiau savo šeimos reikalams, nei rinkai, kol rinkoje buvo realizuojami atliekami nuo ūkio poreikių kiaulienos produktai, tol apie kiaulininkystę, kaip žemės ūkio šaką, vargu ar galima kalbėti. Jos pradžia, matyt, reikėtų laikyti tada, kai kiaules imta auginėti specialiai rinkai.

Lietuvoje, mūsų nuomone, kiaulininkystės pradžią galima įvardyti apie 1930 m., t. y. didžiosios agrarinės krizės išvakarėse. Tuo metu Vokietija atsisakė pirkti lietuviškas lašines kiaules, Lietuva ėmėsi ieškoti naujų rinkų ir dėmesį atkreipė į Anglijos bekono rinką.

Tačiau tam reikėjo pertvarkyti kiaulių ūkius. Reikėjo susirūpinti veisliniu darbu, pašarų priedų gamyba ar įvežimu, kiaulių penėjimo technologijomis, pastatyti pirmuosius fabrikus bekonams auginti. Pagaliau, teikti valstybės paramą kiaulininkystės produktų eksportui.

Kiaulių auginimas rinkai ėmė įsistiprinti visuose šeimose ūkiuose. Įsikūrė Lietuvos kiaulių augintojų draugija, kuri pradėjo rašyti kiaulių veislių registracijos knygą. Nuo 1931 m. imta organizuoti kiaulių kontrolės ra-

telius ir kiaulių kergimo punktus. Kiaulių skaičius augo. Kiaulienos 1933–1936 m. buvo suvartojama: miestuose – 7%, kaime – 62%, o eksportuojama – 31%. 1938 m. Lietuvoje kiaulių buvo apie pusantro karto daugiau nei Latvijoje, 3–4 kartus daugiau nei Estijoje, maždaug tiek pat, kiek Švedijoje (Povilaitis 1997).

Sovietmečiu kiaulininkystės organizavimo principai iš esmės pasikeitė. Kolūkiuose ir valstybiniuose ūkiuose buvo suformuotos kiaulių fermos, kuriose laikyta vidutiniškai po 200 kiaulių. 1979 m. kiaulių fermas imta stambinti. Pradėta statyti stambius kiaulininkystės kompleksus, kurie apie 1990 m. jau augino devynis dešimtadalius kiaulių, vieną dešimtadalį augino individualus sektorius.

Atkūrus Lietuvai nepriklausomybę, kiaulininkystės sektoriuje įvyko nemaži poslinkiai. Kiaulių skaičius sumažėjo. 1990 m. auginta 2,7 mln. kiaulių, tuo tarpu 2003 m. – tik 1,06 mln. Stambūs kiaulininkystės kompleksai augino tik pusę kiaulių. Kitą pusę augino ūkininkai ir sodybiniai ūkiai.

Taigi 1930–2000 m. kiaulininkystės organizavimo principai keitėsi kelis kartus. Iš pradžių ji buvo plėtojama ūkininkų ūkiuose, ją remiant valstybei ir ūkinin-

kams kooperuojant pastangas veislininkystės, kiaulienos produktų perdirbimo ir realizavimo srityse.

Sovietmečiu buvo akcentuojama stambioji specializuota gamyba, ją jungiant su produktų perdirbimu.

Dabar maždaug pusė kiaulininkystės sektoriaus kiaulių sutelkta stambiuose kiaulynuose, kita pusė – ūkininkų ir sodybiniuose ūkiuose. Iškyla klausimas, kokia linkme turėtų būti toliau plėtojama kiaulininkystė integruotoje į ES Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – nustatyti Lietuvos kiaulininkystės vietą ES bendrojoje rinkoje, gamybos efektyvumo lygį, jį lemiančius veiksniai ir perspektyvas.

Uždaviniai:

- išanalizuoti kiaulininkystės sektoriaus gamybinę-ekonominę būklę;
- įvertinti kiaulininkystei svarbiausius gamybos efektyvumo veiksniai;
- įvertinti šio sektoriaus perspektyvumą.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas duomenų sisteminės analizės ir ekspertinio vertinimo metodais. Iš visų bendrovių ir įmonių, auginančių kiaules, daugiau kaip pusės šių augintojų duomenys naudoti produktyvumui nustatyti. Darbe naudoti Lietuvos statistikos departamento, Žemės ūkio ministerijos ir ES šalių informaciniai leidiniai, Žemės ūkio bendrovių ir įmonių metinių statistikos formų suvestinės.

Tyrimo laikotarpis apima 2000–2005 m.

KIAULININKYSTĖS SEKTORIAUS SITUACIJOS VERTINIMAS

Išlikti bendroje ES rinkoje galės tik tie ūkiai, kurie sugebės atlaikyti vidinę ir tarptautinę konkurenciją. Konkurencingumas yra sudėtingas reiškinys. M. Porteris teigia, kad neegzistuoja įprastinis konkurencingumo apibrėžimas. Įvairioje literatūroje pateikiamus sektoriaus konkurencingumą įvertinančius rodiklius galima suskirstyti į tris grupes: užsienio prekybos rodikliai; veiklos efektyvumo rodikliai; mokslo ir plėtros rodikliai (Žvirblis, Vitunskienė 2004). Sektoriaus konkurencingumą negalima vertinti tik pagal sugebėjimą perteklinę produkciją parduoti kitose rinkose, juolab pereinamuoju iš planinės į rinkos ekonomiką laikotarpiu (Pack 1993; Žvirblis, Vitunskienė 2004). Vertinant žemės ūkio sektorių turėtų būti analizuojami ryšiai su pagalbiniais sektoriais, jų įtaka produkto gamybos procese. Kiekvienas sektorius yra individualus, vertinant reikia išsiaiškinti veiksniai, lemiančius sektoriaus konkurencingumą.

Pagal OECD ilgalaikėje perspektyvoje sektoriams turėtų būti aktualus konkurencingumas, susijęs su žiniomis bei pažangiomis technologijomis, – dinaminis konkurencingumas. Statinio konkurencingumo atveju vyrauja kainos konkurencija, kurioje konkuruojama pigesnės darbo jėgos ir gamtinių išteklių sąskaita (Lietuvos...). Darbo jėgai, ištekliams brangstant, laimi tie ūkio subjektai, kurie sparčiausiai įdiegia naujas technologijas, kelia darbuotojų kvalifikaciją.

M. Porteris išskiria pagrindinius – bazinius išteklius (gamtiniai ištekliai, klimatas, geografinė padėtis ir kt.) ir pažangius išteklius (moderni skaitmeninė komunikacijų infrastruktūra, išsilavinęs personalas ir kt.). Pagal M. Porterį, pagrindiniai ištekliai yra paveldimi arba lengvai sukuriami, tuo tarpu pažangūs ištekliai yra lemiantys konkurencinius pranašumus (European...; Poprep 1993). Tačiau ūkio subjektai nesiekia naujų technologijų dėl jų pačių. Dažnai technologijas diegti skatina įvairios taisyklės, produktų atitikimas standartams ir kt.

Žemės ūkis yra penktasis pagal dydį ekonomikos sektorius Lietuvoje. Jame dirba 15% darbingų žmonių. Vykstant ūkio restruktūrizacijai, žemės ūkis palaipsniui prarado ankstesnį svorį šalies ekonomikoje. Lietuvoje bendrojo vidaus produkto, sukurto žemės ūkyje, dalis nuo 27,6% 1990 m. sumažėjo iki 5,7% 2004-aisiais.

2004 m. bendroji žemės ūkio produkcija veikusiomis kainomis siekė 4,5 mlrd. Lt. Padidėjo gyvulininkystės lyginamoji dalis. Dabar augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijos sukuriama vienodai. Bendroje žemės ūkio produkcijos struktūroje kiaulių auginimas sudaro 11,4%. Tai 2,5 karto daugiau nei auginama galvijų bei paukščių. Beveik 55% kiaulių auginama ūkininkų ūkiuose. Bendrovių ir kitų įmonių vyravimas šiame sektoriuje, palyginti su kitais, yra gana svarus – 14% bendrosios produkcijos sukuriama daugiau nei ūkininkų ūkiuose.

Auginamų kiaulių skaičius nuo 1994 m. beveik nesikeičia, tuo tarpu kiaulienos vartojama daugiau. Rinkos poreikį užpildo įvežtinė skerdiena. Nepakankamas apsirūpinimas kiauliena parodo Lietuvos kiaulininkystės sektoriaus tarptautinį nekonkurencingumą. Tačiau, vertinant konkurencingumą, reikia atsižvelgti ir į kitus konkurencingumą lemiančius veiksniai: į kitų sektorių įtaką, į pereinamojo laikotarpio ypatumus. Lietuvai įstojus į ES ir išsiplėtus vieningai rinkai, plėsti kiaulininkystę Lietuvoje bandė ir Danijos ūkininkai. Jų skaičiavimų duomenimis, kiaulininkystės verslas labai perspektyvus. Tačiau jų pasirinktai netinkamai taktikai pasipriešino visuomenė.

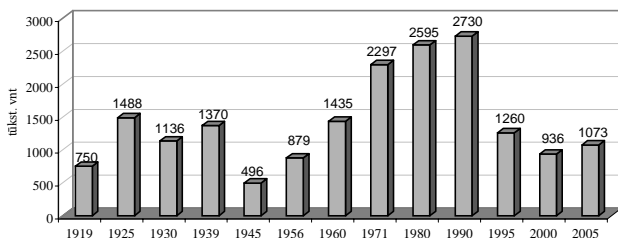
Išskyrėme stipriąsias ir silpnąsias kiaulininkystės sektoriaus puses. Taip pat numatytos grėsmės ir galimybės (1 lent.)

Lietuvoje dabartinį šio sektoriaus kiekybinį lygį geriausiai iliustruoja auginamų kiaulių skaičiaus kaita nuo pat Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo XX a. pradžioje (1 pav.).

Buvo tikimasi (pagal Mėsos ūkio plėtros programą 2010 m. kiaulių skaičius turėtų siekti 1,7 mln., tačiau 2005 m. turėjome tik 1 mln. kiaulių) greitų rezultatų, tačiau 2004 m. pagal kiaulių auginimo apimtis esame aštuoniolikti tarp ES šalių ir viena iš 12 ES šalių, nesugebančių pakankamai užsiauginti kiaulių gyventojų paklausai tenkinti (2004 m. apsirūpinimas kiauliena – 78% buvo mažiausias per pastaruosius penkerius metus). 2003–2005 m. kiaulienos vartojimas Lietuvoje gerokai išaugo (2 lent.). Tam įtakos turėjo nuo 2003 m. pradžios sumažintas iki 5% PVM skerdienai.

1 lentelė. SSGG kiaulinkystės sektoriaus analizė

Stiprybės	Silpnybės
Kiaulių auginimo senos tradicijos; Kiaulių auginimo pelningumas; Sukauptas pakankamai geras veislinių kiaulių genofondas; Kiaulienos vartojimo didėjimas; Kiaulienos aukšta kokybė; Vyriausybės parama ūkių modernizavimui.	Nedidėjantis auginamų kiaulių skaičius; Pemas bandos apyvartumas smulkiuose ūkiuose; Vyrauja smulkūs natūrinio ir pusiau natūrinio tipo ūkiai, kuriuose naudojamos neefektyvios gyvulininkystės technologijos, gaunama žemos kokybės mėsos produkcija, kiekis neatitinka rinkos reikalavimų.
Galimybės	Grėsmės
Nedidinant vietų skaičiaus gamybos produktyvumo sąskaita didinti kiaulienos gamybą; Potencialios galimybės didinti kiaulienos vartojimą; Nepakankamas apsirūpinimas kiauliena vidaus rinkoje skatina didinti kiaulių bandą; Mažėjant „namų“ skerdimui, augs kiaulių supirkimas; Galima pasinaudoti finansine parama.	Nepakankamai greitai stambės ūkiai; Dėl nepakankamo apsirūpinimo išsivyras įvežtinė produkcija; Pelningumo priklausomybė nuo pašarų kainos, jų rėmimo; Nitrato programos direktyvų privalomas vykdymas; Nepakankamas naujų technologijų įdiegimas, vadovų ir darbuotojų kompetencijos stoka.

1 pav. Kiaulių skaičius Lietuvoje 1919–2005 m. tūkst. (Gyviųjų... 2000; Gyviųjų... 2005; Kontroluojamųjų... 2005; Lietuvos... 1980; Lietuvos... 1963; Lietuvos... 1989)

Remdamiesi Statistikos departamento 2005 m. sausio–rugsėjo mėn. mėsos skerdienos gamybos ir eksporto–importo duomenimis, apskaičiavome, kad 2005 m. visų rūšių mėsos suvartojimas padidėjo iki 75 kg vienam gyventojui (ES-15 vidurkis 2004 m. – 97 kg), o kiaulienos (be subproduktų) – iki 38 kg. Vidutinis 2004

m. ES-15 šalių kiaulienos suvartojimas – 43 kg, tačiau Ispanijos (63 kg), Danijos (58 kg), Austrijos (57 kg) ir Vokietijos (55 kg) suvartojimai yra didžiausi.

Dėl nepakankamo kiaulių auginimo didėjant gyventojų vartojimui didėja į Lietuvą įvežamos mėsos kiekis (3 lent.).

2004 m. į Lietuvą įvežta 21,6 tūkst. t kiaulienos. Tai 1,8 karto daugiau nei 2003 m. Eksportuota labai mažai – 870 t. Kiaulienos importas sudarė apie 18% suvartotos kiaulienos. 2004 m. daugiausia kiaulienos įvežta iš Lenkijos (41%), Estijos (22%) ir Vokietijos (18%). Panaši importo struktūra ir 2005 m. Palyginamoju metodu apskaičiuota, kad 2005 m. kiaulienos buvo įvežta 12% daugiau nei 2004 m.

Kiaulių supirkimas yra vienas mažiausių gyvulininkystės sektoriuje (4 lent.). 2004 m. skerdyklos, mėsos perdirbimo cechai ir kitos įmonės iš ūkių supirko tik 51% kiaulių (paukščių – 78%, galvijų – 77%).

2 lentelė. Mėsos produktų vartojimas 2000–2004 m. vienam Lietuvos gyventojui kg (Lietuvos... 2005)

Mėsos rūšis	2000	2001	2002	2003	2004
Mėsa, iš viso	50,0	44,0	52,0	59,0	70,0
Iš jos (be subproduktų):					
jautiena	14,0	12,8	10,0	10,0	10,6
kiauliena	26,0	22,0	26,2	29,0	35,9
paukštiena	10,0	10,6	11,8	15,0	17,4

3 lentelė. Mėsos skerdienos importas pagal rūšis 2000–2004 m. tūkst. t (ŽŪM...)

Mėsos rūšis	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
Mėsa, iš viso	21,4	18,2	22,6	30,6	44	49,3
Iš jos: jautiena	0,1	0,3	0,8	0,7	0,5	0,4
kiauliena	4,4	3,2	8,6	12,3	21,6	17,0
paukštiena	9,2	9,7	12,6	15,1	21,7	23,8

*Sausio–rugsėjo mėn.

4 lentelė. Kiaulių supirkimas 2000–2004 m. tūkst. t (gyvuoju svoriu) (Lietuvos... 2005)

Rodiklis	2000	2001	2002	2003	2004
Gamyba visuose ūkiuose	102,8	88	116,3	125,5	136,3
Supirkimas	43,1	47,7	61,5	78,1	69,9
Supirkimo lygis %	42	54	53	62	51

5 lentelė. Vidutinės kiaulių supirkimo kainos kai kuriose ES valstybėse 2004 m. ir 2005 m. gruodį Lt/100 kg (Agricultural...)

Šalis	2004	2005
Lenkija	506,5	453,4
Estija	508,7	472,2
Lietuva	523,8	485,6
ES	493,8	480,7
Vokietija	532,8	523,3

Dėl maitų taikymo iki įstojimo į ES Lietuvoje kiaulių supirkimo kainos buvo susiformavusios didesnės nei aplinkinėse šalyse (5 lent.). Pačios mažiausios kainos tuo metu buvo Danijoje ir kitose Skandinavijos šalyse. Po metų Lietuvoje kaina jau buvo nežymiai mažesnė už ES vidurkį, tačiau pakankamai aukšta į Lietuvą kiaulieną įvežančių šalių atžvilgiu.

Statistikos departamento duomenimis, Lietuvoje beveik 170 tūkst. ūkių augina per 1 mln. kiaulių (6 lent.). Pamažu vyksta ūkių stambėjimo procesas, tačiau jis vis dar per lėtas.

6 lentelė. Kiaulių ūkių dydžio kitimas 2000–2003 m. (Gyvulių... 2000; Gyvulių... 2005)

Grupė pagal kiaulių skaičių	2000 10 01			2003 06 01		
	ūkių skaičius	kiaulių skaičius	%	ūkių skaičius	kiaulių skaičius	%
1–2	128409	215240	25,7	96556	159200	14,6
3–9	59607	231303	27,6	64663	271200	24,9
10–49	2368	33190	4,0	7361	119700	11,0
50–99	79	4733	0,6	334	22100	2,0
100–199	50	6629	0,8	123	16400	1,5
200–399	32	9038	1,1	47	12300	1,1
400–999	29	18550	2,2	51	31500	2,9
>=1000	54	319839	38,1	65	457000	41,9
Iš viso	190628	838522	100,0	169200	1089400	100,0

7 lentelė. Vidutinis kiaulių skaičius ūkyje kai kuriose ES šalyse (Vieh... 2005)

Šalis	Vidutinis kiaulių skaičius ūkyje
Lietuva	7
Vokietija	223
Prancūzija	277
Suomija	373
Švedija	468
Jungtinė Karalystė	499
Danija	977
Olandija	1080
Airija	1259

Labai mažas supirkimo iš ūkininkų ūkių lygis – tik 14% 2004 m., tuo tarpu žemės ūkio bendrovės ir kitos įmonės pardavė 85% išaugintų kiaulių, nes perdirbimo įmonės pačios supirkinėjo iš ūkių kiaules, o smulkūs ūkiai neužaugino pakankamai transportuojamo kiekio. Smulkūs ūkiai dažniausiai realizuoja savo užaugintą produkciją turgavietėse.

Juk beveik 40% kiaulių yra auginama pusiau natūrinuose ūkiuose (1–9 kiaulės), iš kurių mėsos perdirbimo įmonės kiaulių nesuperka. ES-15 šalyse tokių ūkių yra apie 1,3%. Nors vidutiniškai vienam ūkiui tenka beveik po 7 kiaules, tačiau 65 ūkiuose, auginančiuose vidutiniškai per 7 tūkst. kiaulių, sutelkta beveik pusė auginamų kiaulių. Palyginti su kitomis ES šalimis (7 lent.), mūsų kiaulių prekinio ūkio santalkos lygis yra gana aukštas.

Naujajame tūkstantmetyje vienas svarbiausių klausimų yra išlaikyti subalansuotą ekonomiką ir pakankamai aukštą gyvenimo standartą, nesuardžius jos gamtinių ir biologinių pamatų. Ekonominė plėtra turi būti suderinta su būtinumu išsaugoti gamtinę aplinką. Ekonominis augimas turi būti kaip daugialypė samprata, skatinant išsąmoninti žmogaus atsakomybę už viską (Čiegis 2003; Development...; The Government...).

Pagal auginamų kiaulių skaičių vienam hektarui žemės ūkio naudmenų Lietuvos rodiklis yra vienas mažiausių – 0,4, ES-15 – 0,9, Vokietijos – 1,5, Danijos – 5,0, Olandijos – 5,8, mūsų kaimynių Latvijos – 0,3 ir Lenkijos – 1,1 kiaulės/ha. Lietuvoje kiaulių skaičius pagal apskritis ir savivaldybes išsidėstęs beveik tolygiai.

Du kartus daugiau už vidurkį auginama kiaulių Jonavos (0,96), Elektrėnų (0,82) ir Birštono (0,81) savivaldybėse. Tuo tarpu Pakruojo (0,40) savivaldybės, kurioje Danijos ūkininkai numato išplėsti fermų pajėgumą iki 66 tūkst., šis rodiklis atitinka vidurkį. Pradėjus veikti visu numatytu pajėgumu kiaulių skaičius hektarui žemės ūkio naudmenų Pakruojo rajone padidėtų iki 1,2, o šalies – iki 0,44. Suprantama, šitoks auginamų kiaulių skaičiaus padidėjimas neturi esminės įtakos aplinkosaugai – plėtojamas subalansuotas konkurencingumas.

KIAULININKYSTĖS ŪKIŲ GAMYBOS EFEKTYVUMO VEIKSNIŲ ĮVERTINIMAS

Rinkos ekonomikos sąlygomis konkurencija yra varomoji jėga, skatinanti veiklos efektyvumą, verslumą ir naujoviškumą. Atsivėrusios rinkos ypač paveikė pereinamosios ekonomikos valstybių verslo konkurencingumą. Finansinių išteklių trūkumas bei nepakankami technologiniai-gamybiniai pajėgumai apribojo galimybes konkuruoti tarptautiniu lygiu. Technologijoms modernizuoti, pažangiesiems ištekliams kurti reikia daug lėšų bei aukštos kvalifikacijos darbuotojų, todėl pereinamosios ekonomikos šalyse šiems procesams būdinga ilga trukmė bei nepibrėžtumas. Anot Tracy, kai kurios problemos yra laikinos, su jomis susiduriama tik pradinėse pereinamojo laikotarpio stadijose, politinio ir ekonominio klimato atkūrimas sąlygoja reformas (Tracy 1998). 2004 m. į kiaulininkystės sektorių jam modernizuoti investuota apie 47 mln. Lt, iš jų 50% sudaro valstybės parama per SAPARD programą ir BPD. Tikėtina, kad investicijos į technologijas didins šio sektoriaus konkurencingumą.

Mėsos kokybė. Rinkos ekonomikos sąlygomis užimti atitinkamą rinkos dalį ir konkuruoti galės tik tie ūkiai, 8 lentelė. **Kiaulių skerdenų kokybės įvertinimas 2004 m. (Kontroliuojamų... 2005)**

Raumeningumo klasė*	Įvertinta pagal raumeningumą	
	vnt.	%
S	92775	15,2
E	286808	47,1
U	166084	27,3
R	51718	8,5
O	10527	1,7
P	1562	0,2
Iš viso	609474	100,0

* S – aukščiausias mėsos kokybės lygis, P – žemiausias mėsos kokybės lygis.

9 lentelė. **Bendrasis kiaulių produktyvumas 2004 metais (Agrarmarkte... 2005; Gyvulių... 2000; Lietuvos... 2005)**

Šalis	Kiaulių skaičius metų pradžioje tūkst.	Paskersta per metus tūkst.	Santykis kartais
Lenkija	18439	25030	1,36
Vokietija	26495	40693	1,54
Danija	12969	25197	1,94

kurie sugebės pagaminti geros kokybės produktus, o gamybos kaštai bus mažesni už rinkos kainą. Kiaulininkystės ūkiai auginą geros skerdenų kokybės. 2004 m. net 62% skerdziamų Lietuvoje užaugintų kiaulių yra S ir E klasės (8 lent.). Toks kokybės įvertinimas yra pakankamai geras, palyginti su kitomis ES šalimis. Daugiausiai Europoje kiaulių auginančioje Vokietijoje šių klasių kiaulių skerdziamą taip pat apie 62%, tačiau ES šalių kiaulių bazinis raumeningumas 4% didesnis.

Aukštos kokybės mėsos žaliava suteikia galimybę perdirbėjams pagaminti aukštos kokybės ir konkurencingus mėsos gaminius. Pažymėtina, kad mėsos kokybei didžiausią įtaką turi genetinės savybės, mitybos ir laikymo sąlygos.

Gyvulių auginimo efektyvumas. Atsiliekama nuo ES šalių vertinant bendrąjį produktyvumą (9 lent.). Toks pateiktas išaugintų kiaulių skaičiaus ir esamos kiaulių bandos santykio palyginimas apibūdina produktyvumą visais aspektais: bandos reprodukcijos efektyvumą, auginimo nuostolius bei šerimo priesvorius. Nepakankamas kiaulių auginimo efektyvumas turi įtakos gamybos rezultatams ir yra pagrindinis rezervas padėčiai gerinti. Danijoje ūkininkai sugeba iš esamos bandos per metus išauginti beveik dvigubai daugiau kiaulių (1,94).

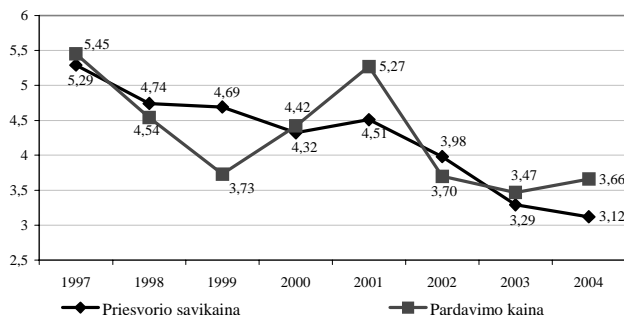
Nepakankamas kiaulių auginimo efektyvumas (kritimai dėl ligų ir netinkamų auginimo sąlygų, palyginti mažas paršelių gimstamumas, maži priesvoriai dėl prastos pašarų kokybės bei veislinių savybių ir t. t.) turi įtakos gamybos rezultatams ir yra pagrindinis rezervas padėčiai gerinti. Jei pasiektume tokį produktyvumą kaip Danijoje, tai iš dabar šalyje laikomos bandos turėtume papildomai realizuoti apie 750 tūkst. kiaulių. Tačiau tokio lygio produktyvumą vargu ar pasieksime dėl smulkiuose neprekinuose ūkiuose gana neproduktyviai auginamų kiaulių savo poreikiams tenkinti. Tačiau tai nereiškia, kad versline kiaulininkyste užsiimančios ūkio subjektai yra pakankamai įdiegę naujas technologijas, kelia savo ir savo darbuotojų kompetenciją, kvalifikaciją. Stambių ūkių – žemės ūkio bendrovių bei įmonių produktyvumas didesnis, tačiau dar nepakankamas konkurencijai su Danijos ūkininkais (10 lent.).

Darbo našumas (produktyvumas) yra vienas veiksnių, rodančių gyvulių auginimo sektoriuje konkurencingumą. Tai – gyvulio užauginimas per laikotarpį esant mažiausioms pašarų sąnaudoms ir juo jis trumpesnis, tuo darbo našumas didesnis. Darbo našumas, auginant gyvulius, yra siejamas su pašarų sąnaudomis 1 kg priesvorio gauti (konversija) ir laikotarpiu, per kurį užauginamas kokybiškai tinkamas realizacijai penimas gyvulys.

Didelę įtaką produktyvumui bei mėsos kokybei turi mėsinų veislių auginimas. Lietuvoje yra 43 kiaulių veis-

10 lentelė. ŽŪB ir kitų įmonių kiaulių bandos apyvartumas 2001–2004 m. (Lietuvos žemės ūkio bendrovių... 2005)

Rodiklis	2001	2002	2003	2004
Kiaulių banda metų pradžioje vnt.	283475	335831	361081	286013
Realizuota (perskaičiavus į 95 kg gyvąjį svorį) vnt.	292866	353751	408979	425010
Kiaulių bandos apyvartumas	1,03	1,05	1,13	1,49

2 pav. Kiaulių kaina 2001–2004 m. Lt/kg (Lietuvos žemės... 2005)

lynai. Vidutiniškai per metus veislei gerinti iš kitų šalių yra nuperkama apie 4500 veislinių kiaulių.

Pagal kiaules auginančių bendrovių, iš kurių per metus mėsos perdirbimo įmonės supirko daugiau kaip 50% visų kiaulių, statistinius finansinius duomenis, pelningai kiaulės buvo auginamos net 3 iš 4 pastarųjų metų (2 pav.).

2001 m. kiaulių auginimo rentabilumas sudarė 16%, o 2004 m. – 13%. Per 4 metus priesvorio savikaina sumažėjo 25%. Tiek pat sumažėjo ir pašarų sąnaudos (2001 m. – 2,60 Lt/kg, 2004 m. – 1,97 Lt/kg). Pašarų sąnaudų, kurios sudaro apie 63% savikainos, mažėjimui didžiausios įtakos turėjo geresni priesvoriai ir pašarų kokybė.

Netiesioginė paramos įtaka. Pagal subalansuoto konkurencingumo teoriją (Čiegis 2003), konkurencinis pranašumas, įgyjamas valstybės paramos dėka, negali būti įvardijamas kaip sektoriaus pasiektas konkurencinis pranašumas. Kiaulių ūkiai nėra valstybės tiesiogiai remiami. Analizuojant mėsos sektoriaus ryšį su kitais žemės ūkio sektoriais, aišku, kad grūdų sektorius tiesiogiai lemia mėsos sektoriaus pelningumą. ES tiesioginės išmokos ir struktūrinių fondų parama bei valstybės paramos priemonės turi įtakos pašarinių grūdų kainai. Daugiausiai pašarui naudojami kviečiai per 5 metus atpigo 17%, kombi-

nuotieji pašarai – 3,5 proc. punkto. Dauguma stambių bendrovių, investavusios į pašarų gamybos technologijas, pačios pasigamina pigesnių pašarų kiaulėms.

Gamybos mastai. Konkurencija rinkoje skatina gamybos koncentraciją. Nepasiekus tam tikro gamybos koncentracijos lygio, gaminama produkcija nebus konkurencinga. Todėl smulkių ūkių stambinimas yra būtina sąlyga mažinti mėsos gamybos išlaidas, didinti produkto konkurencingumą bei pajamas augintojams. Konkurencingų ūkių gamyba dažniausiai didėja, nes tai skatina didėjantis pelningumas. Gamybos mastą lemia mėsos suvartojimas šalyje bei eksporto–importo tendencijos. Palyginus mūsų ūkių dydį su vienu stambiausių kiaulių augintoju – Vokietija (11 lent.), išryškėja skirtingos kiaulininkystės kryptys. Galima teigti, kad labai didelių ūkių Vokietijoje nėra, tačiau jų gana didelis lyginamasis svoris. Daugiau kaip 200 kiaulių Vokietijoje augina 27% ūkių, tuo tarpu Lietuvoje tik 0,1%.

Realizaciniu požiūriu minimaliu reikėtų laikyti tokį prekinį ūkį, iš kurio kartą per mėnesį būtų realizuojama apie 100 penimų kiaulių. Įvertindami bandos apyvartumą (1,5), apskaičiavome, kad toks ūkis turėtų laikyti bent apie 800 kiaulių bandą.

Atsižvelgdami į importuotus 2004–2005 m. kiaulienos kiekius bei pagrįstai augantį šalies gyventojų kiaulienos vartojimą, tuo pačiu metodu apskaičiavome ir trūkstantį rinkai kiaulių auginimo pajėgumų apimtį (P).

$$P = Q : q : k = 146,6 \text{ tūkst. vietų};$$

čia Q – importuojamos kiaulienos apimtys per metus t (22000 t);

$$q - \text{vidutinis vienos kiaulės realizacinis svoris } t (0,1 \text{ t});$$

$$k - \text{kiaulių apyvartumo koeficientas kartais } (1,5).$$

Mūsų nuomone, kiaulininkystės ūkiai nepakankamai dirba turimu pajėgumu. Todėl, didindami kiaulių auginimo efektyvumą (kiaulių bandos apyvartumą padidinus nuo 1,23 iki 1,5), galime pasiekti trūkstantį skerdžiamų kiaulių kiekį nedidindami kiaulių vietų skaičiaus. Kadangi neprekinų ūkių auginamų kiaulių skaičius palapsniui ma-

11 lentelė. Kiaulių ūkių dydis Lietuvoje ir Vokietijoje 2003 m. tūkst. (Visuotinio... 2004; Vieh 2005)

Grupės pagal kiaulių skaičių	Lietuva		Vokietija		Ūkių skaičius %	
	ūkių skaičius	kiaulių skaičius	ūkių skaičius	kiaulių skaičius	Lietuvoje	Vokietijoje
1–9	161,2	430,4	37,8	140,2	95,3	32,7
10–49	7,4	119,7	24,7	591,7	4,4	21,4
50–199	0,5	38,5	22	2343,6	0,3	19
200–399	0,047	12,3	10,9	3138,4	0,03	9,4
400–999	0,051	31,5	14,5	9304,5	0,03	12,6
>=1000	0,065	457	5,6	10265,6	0,04	4,9
Iš viso	169,2	1089,4	115,5	25784	100	100

žės, tai tikėtinesnis mišrus skerdžiamų kiaulių skaičiaus didinimo būdas – didinant veikiančių ūkių produktyvumą bei steigiant naujas kiaulių auginimo vietas.

Perspektyvumas – ūkių gebėjimas lanksčiai ir operatyviai prisitaikyti prie kintančių rinkos sąlygų bei siekti užsibrėžtų ilgalaikių veiklos tikslų diegiant naujas technologijas, įtraukiant į rinką naujus produktus. Konkurencinis šakos / sektoriaus konkurencingumas kuriamas dešimtmečius. Dabar pereinamosios ekonomikos valstybėms būdingas statinis konkurencingumas, kuomet pigesnės darbo jėgos bei gamtinių išteklių sąskaita vyrauja kainų konkurencija. Kiaulių auginimo pelningumas ir gamybos efektyvumo rezervai – garantai stambių kiaulių ūkių konkurencingumui. Stambūs prekiniai ūkiai vyraus, palyginti su pusiau natūriniu ūkiu, o augantis vartojimas didins gamybą bei mažins gamybos kaštus.

IŠVADOS

Pusė visų kiaulių auginama stambiuose Lietuvos kiaušlininkystės ūkiuose, kurių produktyvumo ir kokybės rodikliai artimi pirmaujančiųjų šalių ūkių rodikliams.

Visų Lietuvoje užauginamų kiaulių kokybė artima europiniam standartui ir gali būti eksportuojamos į kitas šalis.

2000–2006 m. kiaušlininkystėje į technologijas ir naujoves investuota apie 47 mln. Lt. Pažangių išteklių, dinaminio konkurencingumo kūrimas šiame sektoriuje įgalins didinti pajėgumus.

Šalies kiaulių ūkių plėtra per pastaruosius dešimt metų buvo nedidėjanti. Kiaušlininkystės ūkių privatizavimas bei struktūriniai jų pokyčiai suformavo šalia stambių sovietiniais laikais statytų specializuotų kompleksų daug smulkių pusiau natūrinio tipo ūkių. Kaip rodo šiame darbe pateikta lyginamoji analizė, minėtuose ūkiuose yra pats mažiausias gamybos produktyvumas, kuris nulemia visos šalies kiaulių auginimo sektoriaus atsilikimą, palyginti su kitomis ES šalimis.

Atlikus skaičiavimus, nustatyta, kad trūkstantam kiaulių kiekiui užauginti, siekiant patenkinti vidaus rinkos poreikius, reikia apie 150 tūkst. auginimo vietų.

Optimalus konkurencingas kiaušlininkystės ūkis yra tuomet, kai bandą sudaro 800 kiaulių.

Nemažėjantis auginamų kiaulių skaičius, supirkimo kainų stabilumas bei gamybos pelningumas – tyrimų rezultatai, rodantys, kad kiaulių auginimo verslas yra konkurencingas.

Literatūra

1. *Agricultural markets* // http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/markets/index_de.htm
2. "Agrarmarkte in Zahlen", *Europäische Union* 2005. Bonn: ZMP Zentrale- und Preisberichtsstelle GmbH, 2005.
3. Čiegis, R. 2003. *Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai*. Kaunas.
4. *Development of competitiveness indicators for the food chain industries* // <http://statistics.defra.gov.uk/esg/reports/competit.pdf>

5. *European Trade Study Group. Progress report 2004: Measuring construction competitiveness in selected countries* // <http://n.lasphost.com/competitiveness/Progress%20Report%20August.pdf>.
6. *Gyvulių skaičius 2000*. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV, 2000.
7. *Gyvulių skaičius 2005*. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV, 2005.
8. *Kontroliuojamų gyvulių bandų produktyvumo 2003–2004 metų apyskaita*. Vilnius, 2005.
9. *Lietuvos TSR liaudies ūkis per 40 metų*. Vilnius, 1980.
10. *Lietuvos TSR liaudies ūkis 1961 metais*. Vilnius, 1963.
11. *Lietuvos TSR statistikos metraštis 1988 metai*. Vilnius, 1989.
12. *Lietuvos pramonės konkurencingumas* // <http://www.ukmin.lt/index.php/lt/pramoneirverslas/pramone/konkurencingumas>.
13. *Lietuvos žemės ūkis 2004*. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV, 2005.
14. *Lietuvos žemės ūkio bendrovių ir kitų žemės ūkio įmonių oficialioji statistika 2001–2004*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2005.
15. *Lietuvos žemės ūkio plėtros strategijos įgyvendinimo programos 2002*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
16. Pack, H. 1993. "Productivity and Industrial Development", *World Development* No. 21.
17. Povilaitis, B. 1997. *Lietuvos žemės ūkis 1918–1940: jo raida ir pažanga*. Vilnius.
18. *The Government's Sustainable Development Indicators* // <http://www.dti.gov.uk/comp/competitive/pdfs/compindx.pdf>
19. Tracy, M. 1998. *Maisto pramonė ir žemės ūkis rinkos ekonomikos sąlygomis*. Vilnius.
20. *Vieh und Fleisch. Deutschland. Europäische Union. Weltmarkt. Marktbilanz*, 2005.
21. *Vieh und Fleisch. Deutschland. Europäische Union. Weltmarkt. Marktbilanz*, 2005.
22. *Visuotinio žemės ūkio 2003 m. surašymo rezultatai*. Statistikos departamentas. 2004.
23. *ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė* (Statistikos departamento duomenys).
24. Žvirblis, D.; Vitunskienė, V. 2004. *Žemės ūkio ir apdirbamosios pramonės sektoriaus/šakos konkurencingumo vertinimo kriterijų sistema*. Lietuvos žemės ūkio universitetas // http://ev.lzuu.lt/mokveikla/SMK_2004/Ekonomika/Zvirblis_Darius.htm
25. Портер, М. 1993. *Международная конкуренция*. Москва: Международные отношения.

Albertas Gapšys, Vida Mieliauskaitė

EFFICIENCY FACTORS OF PIG-BREEDING SECTOR AND THEIR INFLUENCE ON THE COMPETITIVENESS

Summary

The situation in the pig-breeding sector in Lithuania is analysed. Though the external trade balance is negative and the pace

of farms' development is slow, the other indices of the sector competitiveness show it to be promising.

In the transitional period, the structural changes and privatisation of pig farms formed many small farms beside the Soviet time pig-breeding complexes. These farms have the smallest productivity level, which determines the slippage of the pig-breeding sector in the country.

Competition under conditions of market economy promotes the efficiency of activity. The external trade indicators show that the pig-breeding sector is not competitive. Therefore, to prove that this situation is temporary, the main indicators of efficiency, such as quality, productivity, extent of production and profitability are analysed.

The stable numbers of grown pigs, the stability of purchase price and the profitability of production are the results of estimation, showing the competitiveness of the pig-breeding sector.

Key words: pig-breeding, competitiveness, static, dynamic, balanced

Альбертас Гапшис, Вида Меляускайте

ФАКТОРЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ СВИНОВОДСТВА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ

Резюме

Рассмотрены проблемы свиноводства Литвы. Несмотря на отрицательный баланс внешней торговли, низкие темпы развития хозяйств, другие факторы конкурентоспособности подтверждают перспективность данного сектора.

В переходный период приватизация свиноводческих хозяйств, их структурные изменения наряду со специализированными свиноводческими комплексами советского периода образовали множество мелких хозяйств натурального и полунатурального типа. В таких хозяйствах продуктивность низкая, это обуславливает отсталость свиноводства Литвы по сравнению с другими странами ЕС.

В условиях рыночной экономики конкуренция способствует эффективности хозяйствования. Показатели внешней торговли свидетельствуют, что в Литве сектор свиноводства пока является неконкурентным. Однако данную ситуацию следует оценивать как временную. В статье рассмотрены основные факторы развития свиноводства: качество продукции, масштаб производства, продуктивность, прибыльность. Качество свиного мяса в Литве соответствует требованиям ЕС. Соотношение между произведенным за год количеством мяса и основным стадом свиней доказывает эффективность воспроизводства стада. Свиноводческие кооперативы работают прибыльно три года из четырёх. Несокращающаяся численность свиней, стабильность закупочных цен, прибыльность производства – все эти факторы подтверждают, что свиноводство в Литве способно стать конкурентоспособной отраслью.

Ключевые слова: свиноводство, конкурентоспособность, вертикальная, динамическая, сбалансированная конкуренция